

УДК 94(477)«1920»

Кудінов І. О.,
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
ivan.kudinov.ua@gmail.com

СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ДОНБАСІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920 РОКУ

Розглядається соціально–економічне становище Донецького кам'яновугільного басейну в першій половині 1920 року та заходи радянської влади, спрямовані на його стабілізацію. Мета статті – висвітлення економічних та політичних нововведень більшовиків, які увібрали в себе використання військових методів управління промисловістю та суспільним життям.

***Ключові слова:** революція, мілітаризація, воєнний комунізм, громадянська війна, трудова повинність, трудова армія.*

Будівництво економіки на основі мілітаризації та загальної трудової повинності була одним із головних постулатів більшовицької політики а період воєнного комунізму. Україні, з її величезними сировинним потенціалом, відводилася вагома роль у планах комуністичного керівництва.

У радянській історіографії соціально–економічний розвиток Донбасу розглядався через призму визначальної ролі більшовиків у відбудові регіону. В сучасній українській історіографії автори приділяють увагу цій темі як в окремих працях, так і в більш загальних дослідженнях. Однак науковці не ставили за мету

визначити вплив Української ради трудової армії та Української трудової армії на соціально-економічні процеси на Донбасі впродовж 1920 року. Дослідження цього аспекту допоможе зрозуміти політико-ідеологічні, соціально-економічні та військові підходи більшовиків до побудови радянської влади в Україні військовими методами впродовж 1920–1921 років.

Повернувшись до влади в Україну, наприкінці 1919 року на початку 1920 року, окрім військово-політичних проблем, більшовики зіткнулися з важким економічним становищем. Основні промислові об'єкти на території України розташовувалися сході, який внаслідок громадянської війни сильно постраждав від постійних бойових дій. В кінці 1919 року виробництво чавуну, а також прокатного металу, в УСРР майже повністю зупинилося. З 63 домен працювала лише одна невелика домна-генератор, що розташовувалася на Донбасі [1, с. 25]. Не менш тяжким було становище цукрової промисловості. Порівняно з довоєнним 1913 роком, посіви цукрового буряка скоротилися майже в 4 рази [1, с. 53]. Крім того, приблизно на 50% зменшилася кількість підприємств харчової галузі [1 с. 46]. Найбільш складним виявився становище кам'яновугільної промисловості.

Після витіснення денікінських військ з УСРР, основну увагу радянська влада зосередила саме на Донецькому кам'яновугільному басейні, як одному з головних джерел сировини.

Однак, внаслідок воєнних дій, економіка регіону лежала в руїнах. Якщо у 1916 році Донецький басейн дав 1750 млн. пудів вугілля, то в 1919 році біля 320 млн. пудів [2, с. 11]. З початком 1920 року ситуація ще більше ускладнилася. В лютому 1920 року вальовий видобуток антрацити та вугілля склав всього 18 млн. пудів, хоча в жовтні 1919 року він складав 35 млн. пудів [3, № 42].

На початку 1920 року з 1816 шахт Донбасу працювало лише 959 (52,8%), з них 570 були промислового типу, всі інші відносилися до розряду селянських шахт-копанок [1, с. 5]. Одним із виявів стагнації у кам'яновугільній промисловості виявився масовий відтік робочої сили. Внаслідок постійних бойових дій та відсутності забезпечення, частина робітників повернулася у села. В кінці 1919 року кількість працівників у кам'яновугільній промисловості скоротилася до 80 тис., хоча в 1916 на шахтах працювало 235 тис. [4, с. 8]. В перший зимовий місяць 1920 року, продуктивність праці складала 36% від дореволюційної норми для забійника та 22% для робітника галузі загалом [1, с. 7].

Крім того, через обмеженість в людських ресурсах, навіть видобуте вугілля лежало ненавантажене біля шахт, або на залізничних станціях, що спричиняло справжню транспортну кризу. В середині лютого 1920 року на поверхні зосередилося біля 23,5 млн. пудів кам'яного вугілля, 12 млн. пудів – на залізницях та 11,5 млн. пудів – біля шахт [5, арк. 95зв].

Більше того, головною проблемою галузі стали крадіжки палива місцевим населенням. Згідно повідомлення командира Української трудової армії Р. Берзіна (станом на кінець березня початок квітня 1920 року), крадіжки палива у Мар'ївському вугільному районі становили 40% від загальної кількості його видобутку [6, № 7].

Усвідомлюючи серйозність економічного становища на зайнятих українських територіях, більшовики розпочали

впровадження термінових заходів, які тісно перепліталися з їх уявленнями про побудову соціалістичної економіки. Однією з перших дій стало створення централізованого органу, який би військовими методами подолав розруху та налагодив економічне життя в УСРР, насамперед на території Донецького кам'яновугільного басейну.

21 січня 1920 року, на основі спільної постанови Ради народних комісарів РСФРР та Всеукраїнського революційного комітету, було створено Українську раду трудової армії (далі – Уккратрударм). Перед цим органом ставилося завдання воєнно-комуністичними методами налагодити продовольче постачання, ліквідувати паливну кризу, зміцнити трудову дисципліну на підприємствах та поповнити їх робочою силою. Територією діяльності Уккратрударму оголошувався район Південно-Західного фронту, який співпадав із тогочасними кордонами УСРР та Олександрівсько-Грушівський район колишньої Донської області. Очолював цей орган уповноважений Ради Праці та Оборони. Для вирішення нагальних питань в розпорядження Української ради трудової армії передавалися регулярні військові частини. Вони повинні були використовуватися в якості робочої сили або примусу, та мали утворити трудову армію [7, № 2].

З часом Уккратрударм став місцевим господарським центром, без відома якого не вирішувалося жодного питання, пов'язаного з економічним життям республіки. Хоча в радянській Україні вже існував господарський центр – Організаційне бюро по відбудові промисловості УСРР (Промбюро), за яким залишалося вирішення економічних питань, на раду покладалися найважливіші завдання: мілітаризувати основні галузі промисловості республіки та залучити до загальної трудової повинності місцеве населення. Вона мала стати свого роду координатором діяльності економічних відомств республіки та «особливим органом мілітаризації».

Слід відзначити, що перебудова відносин у сфері економіки на основі постулатів воєнного комунізму впроваджувалася більшовиками на всіх територіях, які вони контролювали. Одним із основоположних принципів економічної політики була загальна трудова повинність.

Декрет про «Про порядок загальної трудової повинності» було прийнято Радою народних комісарів РСФРР 29 січня 1920. Згідно документу, основна маса населення, незалежно від роду занять, могла притягатися до виконання різних видів повинностей: паливної, сільськогосподарської, будівельної, дорожньої, гужової, продовольчої та ін. Загальне керівництво з проведення зазначених заходів покладалося на Раду Праці та Оборони (далі РПО). Для втілення закону, створювався Головний комітет з загальної трудової повинності (Головкомпраці), який підпорядковувався РПО, а на місцях організувалися губернські, повітові, а також міські комітети із загальної трудової повинності. Ті, хто ухилявся від мобілізацій, мали бути покарані спеціально створеним Революційним трибуналом [8, № 8]. З метою впровадження заходів декрету «Про порядок загальної трудової повинності», Рада народних комісарів УСРР 11 квітня 1920 року утворила Всеукраїнський комітет загальної трудової повинності, якому надавалося право проведення на території республіки трудових мобілізацій, оголошених РПО РСФРР [7, № 7].

Окрім загальної трудової повинності існували й інші ідеологічні уявлення більшовицьких лідерів, зокрема, про

мілітаризацію праці та міліційну систему, яку планувалося впровадити шляхом поєднання трудової діяльності та військової служби. Їх запровадженням займалася спеціальна комісія РНК РСФРР, яку створили 27 грудня 1919 року. До комісії увійшли народні комісари РСФРР: праці, внутрішніх справ, продовольства, землеробства, шляхів сполучення і військових справ, а також представники Вищої ради народного господарства та Всесоюзної центральної ради професійних спілок [3, № 2]. На чолі цього органу став сам Лев Троцький, який був ідеологом будівництва соціалізму за військовим зразком.

Комісія розробила тези «Про мобілізацію індустріального пролетаріату, трудову повинність, мілітаризацію господарства та використання трудових частин для господарських потреб», які схвалило ЦК РКП(б). В свою чергу, вони також були прийняті на IX з'їзді РКП(б), який проходив у березні–квітні 1920 року. Сутність нововведень яскраво відображена в ст. 22 «Тез». В ній зазначається, що мілітаризація передбачає зрівняння господарських питань з бойовими. Також в документі зазначалося, що однією з перехідних форм загальної трудової повинності є залучення військових до вирішення господарських завдань, шляхом створення трудових армій [9, с. 528–529].

Однак, ще до законодавчого оформлення, більшовицька влада почала цілеспрямовано впроваджувати зазначені положення в житті.

Так, на першому засіданні, 15 лютого 1920 року, рада розглядала питання, що стосувалися координації робіт різних відомств: військового, продовольчого, земельного, шляхів сполучень, праці та народного господарства [10, с. 3].

Природно, що в своїй діяльності Уккратрударм сфокусувався на Донецькому кам'яновугільному басейні. Зосередження уваги на Донбасі диктувалося об'єктивними причинами. На той час Донецький кам'яновугільний басейн був єдиним джерелом отримання сировини для більшовиків. Його територія оголошувалася «Всеросійською кочегаркою», на стабілізацію економіки регіону спрямовувалися значні зусилля влади. Наприклад, в період з 15 лютого по 30 грудня 1920 року, Українська рада трудової армії збиралася на засідання 68 разів, де розглянула 507 економічних питань. Тема Донбасу порушувалася на 53 засіданнях, їй приділили 146 питань [10, с. 5].

Відповідно до більшовицьких уявлень про побудову соціалізму воєнно–комуністичними методами, указом №3 від 20 лютого 1920 року Уккратрударм прийняв постанову про мілітаризацію вугільної промисловості Донбасу та про загальну трудову повинність робітників з 18 до 45 років та спеціалістів до 65 років.

Для ефективного управління галуззю, постановою №5 Центральне управління кам'яновугільної промисловості перемістило з Харкова на Донбас.

озглянувши питання про перевезення вугілля, Українська рада трудової армії постановою №6 оголосила усі запаси вугілля в Донбасі військовим майном, а вугільні вантажі – військовими. Розкрадання видобутого палива тягло за собою смертну кару. Тим же документом наказувалося зосередити в районі копалень не менше однієї бригади трудової армії (9 батальйонів), яка призначалася для організації гужового транспорту та виконання розпоряджень по підвозу, завантаженню

та супроводженню вугільних вантажів [6, № 1]. Дійсно, початковою метою Української трудової армії стала сама охорона вугільних запасів та їх конвоювання [5, с. 26].

Для кращого управління господарським та промисловим життям, раді трудової армії надавалися права зі зміни адміністративно–територіального поділу УСРР. Так 15 березня постановою №15 з частин Харківської, Катеринославської губерній та області Війська Донського створювалася Донецька губернія [11, с. 176].

Українська рада трудової армії розгорнула широку роботу з переведення вугільної промисловості на військові рейки. Наказом №21 від 21 і 22 квітня 1920 року, створювався польовий штаб трудових військ Донбасу, який розташовувався у м. Дебальцеве. Польовий штаб, утворений з метою впровадження постанови про мілітаризацію вугільної промисловості, наділявся багатьма функціями: контролем за промисловістю, обліком і розподілом робочої та військової сили, а також правильністю її використання, обрахунком видобутого вугілля, наглядом за продовольчим постачанням у регіоні та ін. Штабу підпорядковувалися всі військові з'єднання Української трудової армії, що знаходилися на території басейну. Ця установа вважалася представництвом Уккратрударму та безпосередньо штабу УТА. Ігнорування його наказів прирівнювалося до невиконання бойових наказів [12, арк. 257].

30 квітня рада затвердила положення про військову комендатуру кам'яновугільної промисловості. Згідно з документом територія басейну розділялася на 16 районних комендатур, на чолі яких стояли військові коменданти. Комендатури оголошувалися філіями польового штабу трудових частин, а комендантам підпорядковувалися промислові підприємства регіону. В їх обов'язки входило запровадження воєнного порядку в промисловості, а також налагодження сталих зв'язків між центром та периферією [13, арк. 3–3зв].

Однак, надмірне перебирання влади військовими, спричиняло постійні «перегини». Частинами були конфлікти місцевої влади та коменданта з приводу розподілу обов'язків. У червні 1920 року, комендант Алмазного району вимагав передачі всієї влади до рук військових [14, арк. 25зв]. У серпні Мар'ївський райвоєнкомendant, погрожуючи арештом, розігнав посівні комітети. В Семейкінському вугільному районі були випадки, коли сільські ради, всупереч заборон коменданта, знімали селян–робітників мілітаризованих підприємств для польових робіт [14, арк. 39].

Впродовж весни–літа 1920 року, шляхом насадження військових методів управління та загальної трудової повинності, радянській владі вдалося зупинити падіння виробництва в регіоні. Незважаючи на значну кількість невирішених економічних та соціальних питань, невдач у залученні населення та військових частин до виконання господарських завдань, ситуація на території Донецького кам'яновугільного басейну стабілізувалася. Наприклад, навесні 1920 року, з місць повідомляля, що з приходом трудових частин до робітників почала повертатися дисципліна, якої до цього взагалі не помічалася [15, арк. 57].

В липні 1920 року, валовий видобуток вугілля досяг 25,5 млн. пудів, а кількість робітників, зайнятих на вугільних роботах, збільшилася до 122,7 тис. чол. В свою чергу зріс і виробіток. Якщо у січні на одного забійника

припадало 957 пудів, то в липні – 1506 пудів. Виробок від рядових робітників також підвищився: з 140 пудів у січні до 203 пудів у липні 1920 року [16, арк. 11–17]. Але, навіть з урахуванням реанімаційних заходів, впродовж 1920 року середня продуктивність працівників галузі залишилася вкрай низькою. Для забійника вона складала 1383 пудів/місяць, для рядових робітників галузі (вантажників) – 196 пудів/місяць. Для прикладу, в 1913 році середньомісячний виробіток забійника склав 3550 пудів, а рядового працівника копалень – 753 пудів [17, с. 70].

Попри всі намагання, владі не вдалося подолати нестачу кваліфікованих робітників. Внаслідок постійних бойових дій, значна частина працівників переселилася на село, або ж була мобілізована до армії. У зв'язку з цим, у кам'яновугільній промисловості зріс відсоток жінок та дітей. Порівняно з даними 1914 року, в 1920 році кількість осіб жіночої статі, що працювали в галузі, зросла майже у 7 разів. Частка дітей показала приріст з 1,94% у 1914 році до 9,66% в кінці 1920 року [17, с. 66].

Крім стабілізації промислового життя, одним з основних питань яке потребувало першочергового вирішення Укрудтудармом, стало забезпечення індустріальних районів харчуванням одягом. Оскільки постійні перебої з забезпеченням харчами та спеціальним одягом викликали невдоволення серед робітників, що зменшувало лояльність до радянської влади. Цілою низкою постанов рада трудової армії встановила порядок забезпечення робітників одягом та харчами. Проте, владі до кінця не вдалося стабілізувати скрутне становище пролетаріату. Наприклад, в січні–лютому 1920 року робітники Донецького кам'яновугільного басейну лише на 6% забезпечувалися взуттям, на 4% одягом та на 14% спец одягом. Не кращою була ситуація з харчами. За вказаний період Донбас лише на 23% забезпечувався хлібом, на 22% цукром, на 36% сіллю, на 6% овочами та на 1% м'ясом [18, арк. 71].

У середині 1920 року ситуація в регіоні трохи покращилася. На той час Донецький кам'яновугільний басейн на 50% забезпечувався хлібом, на 14% крупами, на 2,8% м'ясом та на 83% цукром [3, № 245]. Незважаючи на певне покращення соціально-економічного становища, загроза стагнації не зникла. В щоденному зведенні політуправління Української трудової армії, акцентувалася увага на напруженому становищі на місцях, де робітники починали страйкувати або ж переселялися в сільську місцевість [14, арк. 39]. Основними їх вимогами були виплата заробітної плати, яку вони не бачили декілька місяців, а також належне забезпечення харчами та спеціальним одягом.

Разом з економічними нововведеннями відбувалося ідеологічне оформлення воєнно-комуністичної доктрини. Одним з головних завдань нової влади стала політична робота серед місцевих жителів, з метою роз'яснення більшовицької політики. На той час населення Донбасу, як і всієї тогочасної України, не дуже орієнтувалося в політичних реаліях. Крім того, відношення пролетаріату до радянської влади також було не однозначним. Наприклад, з поверненням більшовиків на Донбас, політпрацівники зазначали, що більшість робітників регіону перебувають під впливом меншовиків та українських боротьбистів [15, с. 56]. Згідно з даними партійних осередків, на початку 1920 року, у Мар'ївському вугільному районі 50% робітників байдуже відносилися до радянської влади, 30% перебували під впливом меншовиків, есерів та інших партій і лише

20% співчували новій владі [19, арк. 115]. В м. Лисичанськ, на питання «Хто зараз при владі?», робітники та селяни стверджували, що Керенський [20, с. 30].

Для організації та керівництва політроботою в Донецькому басейні, в кінці лютого 1920 року, політвідділом Південно-Західного фронту було створено групу політпрацівників, яка мала укріпити «ідеологічний фронт». 2 березня 1920 року вона прибула до м. Дебальцеве, а 5 березня розпочала діяльність, утворивши політвідділ Донбасу (Подонбас), який проіснував до кінця 1920 року.

На початку свого існування Подонбас об'єднав політичну роботу як серед робітників мілітаризованих підприємств, так і серед трудармійців [6, № 3]. Охоплення цивільних та військових диктувалося нагальними обставинами, оскільки основна маса військових частин, що перебували на поповнення Української трудової армії, мали низький бойовий дух та політичну підготовку. З 1 березня по 6 червня 1920 року політвідділом Донбасу було проведено 442 мітинги, 82 лекції та 18 кіносеансів, організовано 52 партійні та 14 комсомольських осередків та 111 бібліотек, розповсюджено 180 тис. газет, 100 тис. листівок та 22 тис. примірників іншої літератури. Для частин Української трудової армії, що розміщувалися на Донбасі, політпрацівники організували 1 комуністичний осередок та 12 бібліотек, провели 148 мітингів, 27 лекцій і 3 кіносеанси. Також серед трудармійців розповсюдили 30 тис. газет, 20 тис. плакатів і листівок та 8,4 тис. іншої літератури [14, арк. 46].

Однак, незважаючи на намагання більшовиків, настрої місцевого населення в регіоні залишалися мінливими. Наприклад, влітку–на початку осені 1920 року, коли війська Врангеля підійшли впритул до Донецького басейну, а махновці інтенсифікували рейди по більшовицьких тилах, погляди робітництва починали коливатися. Як повідомляли в штабі УТА, це згубно впливало на продуктивність праці [14, арк. 46].

Отже, протягом 1920 року на території Української Соціалістичної Радянської Республіки склалася кризова соціально-економічна ситуація. Внаслідок військових дій було завдано значних збитків українській промисловості. Найбільше в умовах громадянської війни постраждав Донецький кам'яновугільний басейн, що на той час був індустріальним центром не тільки України, а й всіх територій, що контролювалися радянською владою.

Перед комуністичним керівництвом постала необхідність негайно реанімувати складне соціально-політичне становище регіону. Однак, нова влада стала відновлювати економіку, використовуючи воєнно-комуністичні методи, які були малоефективні в тих умовах. Мілітаризація, загальна трудова повинність, залучення армії до виконання господарських завдань, були дієвими лише в екстремальних умовах і на короткий час.

Безумовно, що такі дії радянської влади у 1920–1921 роках стали вагомим стабілізаційним чинником, який вберіг економіку від краху. Проте, в довгостроковій перспективі, воєнно-комуністичні заходи більшовиків не призвели до відродження економічного життя, що засвідчив перехід до непу.

Список використаних джерел

1. Украинская промышленность в 1920 году (По отчетам главных управлений Украинского совета народного хозяйства). – Харьков, 1921. – 110 с.

2. Каменноугольная промышленность за 1920 г. (Первая производственная программа Главного угольного комитета и ее выполнение). – М., 1920. – 70 с.

3. Экономическая жизнь. Орган ВСНХ РСФСР. – 1920.

4. Берзин Р. Состояние каменноугольной промышленности в Донецком бассейне / Р. Берзин // Революционный фронт Орган Реввоенсовета Юго-Западного фронта и Украинского Совета трудовой армии. – 1920. – №3. – С.7–11.

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф.573. – Оп.1. – Спр.26.

6. Трудовая армия. Орган Украинского Совета Трудовой Армии. – 1920.

7. Собрание узаконений и распоряжений Всеукраинского революционного комитета. – 10–17 февраля 1920. – №2.

8. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. – 10 февраля 1920. – №8.

9. Девятый съезд РКП (б). Март–апрель 1920. – М., 1934. – 612 с.

10. Отчет о деятельности Укрсовтрудоарма за 1920 год // Сборник отчетов Народных Комиссаров УССР, Уполномоченных Народных Комиссариатов РСФСР при Совнарком УССР и центральных учреждений Украины V Всеукраинскому съезду Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. – Харьков, 1921. – С.1–10.

11. Куликова А. Из истории Украинской трудовой армии (обзор документов и материалов) // Пролетарская революция. – 1940. – №3. – С.160–178.

12. ЦДАВО. – Ф.4237. – Оп.1. – Спр.2.

13. ЦДАВО. – Ф.4235. – Оп.1. – Спр.10.

14. ЦДАВО. – Ф.3347. – Оп.2. – Спр.16.

15. Федоров. Краткий очерк работы политического отдела Донецкого бассейна / Федоров // Революционный фронт Орган Реввоенсовета Юго-Западного фронта и Украинского Совета трудовой армии. – 1920. – №5. – С.55–56.

16. ЦДАВО. – Ф.760. – Оп.1. – Спр.23.

17. Доклад Ц.П.К.П. о каменноугольной промышленности Донецкого бассейна за первое полугодие 1921 года. – Бахмут, 1921. – 570 с.

18. ЦДАВО. – Ф.573. – Оп.1. – Спр.85.

19. ЦДАВО. – Ф.3347. – Оп.2. – Спр.29.

20. Гареколь В. Политотдел Донецкого бассейна / В. Гареколь // Революционный фронт Орган Реввоенсовета Юго-Западного фронта и Украинского Совета трудовой армии. – 1920. – №3. – С.30–31.

References

1. Ukrainskaja promyshlennost' v 1920 godu (Po otchetam glavnyh upravlenij Ukrainского soveta narodnogo hozjajstva). – Har'kov, 1921. – 110 s.

2. Kamennougol'naja promyshlennost' za 1920 g. (Pervaja proizvodstvennaja programma Glavnogo ugol'nogo komiteta i ee vypolnenie). – M., 1920. – 70 s.

3. Jekonomicheskaja zhizn'. Organ VSNH RSFSR. – 1920.

4. Berzin R. Sostojanie kamennougol'noj promyshlennosti v Doneckom bassejne / R. Berzin // Revoljucionnyj front Organ Revvoensoveta Jugo-Zapadnogo fronta i Ukrainского Soveta trudovoj armii. – 1920. – №3. – S.7–11.

5. Centralnij derzhavnij arhiv vishhij organiv vladi ta upravlinnja Ukrainy (dali – CDAVO). – F.573. – Op.1. – Spr.26.

6. Trudovaja armija. Organ Ukrainского Soveta Trudovoj Armii. – 1920.

7. Sobranie uzakonenij i raspordzhenij Vseukrainского revoljucionnogo komiteta. – 10–17 fevralja 1920. – №2.

8. Sobranie uzakonenij i raspordzhenij rabocheho i krest'janskogo pravitel'stva. – 10 fevralja 1920. – №8.

9. Devjatyj sezd RKP(b). Mart–aprel' 1920. – M., 1934. – 612 s.

10. Otchet o dejatel'nosti Ukrsovtrudarma za 1920 god // Sbornik otchetov Narodnyh Komissarov USSR, Upolnomočennyh Narodnyh Komissariatov RSFSR pri Sovnarkome USSR i central'nyh uchrezhdenij Ukrainy V Vseukrainскому sezdru Sovetov rabochih, krest'janskih i krasnoarmejskih deputatov. – Har'kov, 1921. – S.1–10.

11. Kulikova A. Iz istorii Ukrainской trudovoj armii (obzor dokumentov i materialov) // Proletarskaja revoljucija. – 1940. – №3. – S.160–178.

12. CDAVO. – F.4237. – Op.1. – Spr.2.

13. CDAVO. – F.4235. – Op.1. – Spr.10.

14. CDAVO. – F.3347. – Op.2. – Spr.16.

15. Fedorov. Kраткий очерк работы политического отдела Донецкого бассеjna / Fedorov // Revoljucionnyj front Organ Revvoensoveta Jugo-Zapadnogo fronta i Ukrainского Soveta trudovoj armii. – 1920. – №5. – S.55–56.

16. CDAVO. – F.760. – Op.1. – Spr.23.

17. Doklad C.П.К.П. o kamennougol'noj promyshlennosti Doneckogo bassejna za pervoe polugodie 1921 goda. – Bahmut, 1921. – 570 s.

18. CDAVO. – F.573. – Op.1. – Spr.85.

19. CDAVO. – F.3347. – Op.2. – Spr.29.

20. Garekol' V. Politotdel Doneckogo bassejna / V. Garekol' // Revoljucionnyj front Organ Revvoensoveta Jugo-Zapadnogo fronta i Ukrainского Soveta trudovoj armii. – 1920. – №3. – S.30–31.

Kudinov I. O., postgraduate student, National Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), ivan.kudinov.ua@gmail.com

Socio-economic processes in Donbas region during in the first half of 1920 year

The article deals with the socioeconomic situation in Donetsk coalfield during the first half of 1920 year. The main purpose of the article is to coverage the economic and political innovations of Bolshevik government, which included the military methods in industry and in public life. Besides, they also involved the regular army to work in industry. Author comes to the conclusion that 1920 year was difficult for Donbas region. Author applied general methods of research: historical, analysis, classification and application methods: chronological, logical, comparative and others.

Keywords: the revolution, militarization, the War Communism, the Civil War, labor conscription, labor armies.

Кудинов И. А., аспирант, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко (Украина, Киев), ivan.kudinov.ua@gmail.com

Социально-экономические процессы в Донбассе в первой половине 1920 года

Рассматривается социально-экономическое положение Донецкого каменноугольного бассейна в первой половине 1920 года и мероприятия советской власти, направленные на его стабилизацию. Цель статьи – освещение экономических и политических нововведений большевиков, которые выбрали в себя использование военных методов управления промышленностью и общественной жизнью.

Ключевые слова: революция, милитаризация, военный коммунизм, гражданская война, трудовая повинность, трудовая армия.